

Ks. dr hab. Sławomir Zych
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
Wydział Nauk Humanistycznych
Ośrodek Badań nad Polonią
i Duszpasterstwem Polonijnym
Al. Raławickie 14
20-950 Lublin

RECENZJA

rozprawy doktorskiej mgra Michała Pilikowskiego pt. „Działalność dydaktyczno-organizacyjna Adolfa Szyszko-Bohusza w Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie”, Kraków 2019, ss. 494, napisanej pod kierunkiem ks. prof. dra hab. Bogdana Stanaszka na Wydziale Historii i Dziedzictwa Kulturowego Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie

Autor niniejszej rozprawy ma już w swoim dorobku szereg wartościowych publikacji historycznych o charakterze naukowym, m.in. monografii *Piękna historia. Krakowska Akademia Sztuk Pięknych w latach 1818-1939* (Kraków 2018, ss. 312). Jest więc rzeczą naturalną, że jako pracę doktorską przedstawił obszerne opracowanie na temat działalności rektora i profesora tejże uczelni dra Adolfa Szyszko-Bohusza (1883-1947), postaci wybitnej. O ponadczasowym wymiarze twórczości tegoż uczonego świadczy zakończona w bieżącym (2019) roku realizacja ogrodów Zamku Królewskiego w Warszawie według przedwojennej koncepcji m.in. A. Szyszko Bohusza¹. Należy więc z uznaniem przyjąć napisanie niniejszej dysertacji, bowiem w dotychczasowej literaturze przedmiotu, problematyka zawarta w tytule pracy jest traktowana pobieżnie i skrótowo. Należy przyznać rację Doktorantowi, który zaznacza we wstępie, że *nigdzie nie znajdziemy wyczerpującego zestawienia wszystkich starań rektora-architekta, pozwalającego widzieć w nim nie tylko sprawnego administratora, ale także wizjonera, który wytyczył kierunek rozwoju studiów artystycznych, uwzględniających w programie uczelni plastycznej elementy architektury i konserwacji plastycznej* (s. 7).

¹ Zob. M. Szafrąńska, *Ogrody Zamku Królewskiego w Warszawie w dwudziestoleciu międzywojennym*, „Kronika Zamkowa. Roczniki” 1(67)/2014, s. 321 i nast.

Temat rozprawy został sformułowany poprawnie, zawiera się on również w jednym okresie politycznym – II Rzeczypospolitej, chociaż Autor wybiega poza ramy czasowe, kreśląc genezę niektórych zjawisk. W tym miejscu warto zwrócić uwagę na erudycję Doktoranta, bowiem ukazuje on zasygnalizowaną w tytule problematykę na szerokim tle dziejów społeczno-politycznych i gospodarczych ziem polskich w okresie zaborów, a następnie odrodzonej Rzeczypospolitej Polskiej. Jednak niekiedy czytelnik ma wrażenie, że pewne wątki, aczkolwiek ważne dla klarowności wykładu, zostały rozbudowane nazbyt szeroko, np. omówienie kwestii związanych z kursem architektury na ASP przed objęciem pracy naukowo-dydaktycznej przez A. Szyszko-Bohusza (s. 124 i nast.), mogłoby zostać umieszczone w odrębnym artykule naukowym. Podobna „prawidłowość” występuje również w odniesieniu do kwestii charakteru krakowskiej ASP jako uczelni wyższej (s. 147 i nast.) Są to drobne uwagi, które być może posłużą Autorowi podczas przygotowywania tekstu rozprawy do druku.

Baza źródłowa pracy jest obfita i – wydaje się – wyczerpująca. Autor wykorzystał materiały źródłowe m.in. zgromadzone w 12 archiwach, w tym jednym zagranicznym (w Petersburgu), a sama bibliografia obejmuje aż 553 pozycje. Na szczególną uwagę zasługuje szerokie i dokładne wykorzystanie prasy (aż 48 tytułów), zarówno tytułów wydawanych przez środowiska artystyczne, jak i codziennej, zwłaszcza „Czasu” oraz popularnego na terenie II RP „Ilustrowanego Kuryera Codziennego”, zwanego potocznie „Ikacem”. Autor wykonał niemal benedyktyńską pracę, aby wykorzystać wyniki kwerendy. Dopiero uważna lektura przypisów pozwala ocenić, jak mrówcza była to praca, aby znaleźć potrzebne wiadomości, a następnie je spożytkować. Doktorant bardzo często sięga do protokołów posiedzeń profesorów, czy też rad wydziałów. W opinii historyków, już sama analiza tej dokumentacji to przysłowiowa „droga przez mękę” (ks. prof. dr hab. Zygmunt Zieliński). Uznać więc trzeba, że z opanowaniem bazy źródłowej mgr Michał Pilikowski poradził sobie pierwszorzędnie.

Biorąc pod uwagę szeroką aktywność prof. Adolfa Szyszko-Bohusza na niwie naukowej, artystycznej i organizacyjnej, skonstruowanie układu pracy nie było sprawą łatwą. Tym niemniej układ dysertacji oceniam jako skonstruowany logicznie, a podział na rozdziały – generalnie prawidłowy. Praca składa się z siedmiu rozdziałów, ich układ łączy ujęcie chronologiczne z rzeczowym. Rozdział pierwszy ma charakter wstępny i ukazuje w porządku chronologicznym początkowe (1883-1912) i końcowe (1939-1947) lata życia tytułowego

bohatera (par.: 1. i 4.). Z kolei paragrafy 2. i 3. mają charakter rzeczowy, przedstawiają bowiem A. Szyszko-Bohusza jako profesora uczelni technicznych oraz jego dorobek jako architekta i konserwatora. Na uwagę zasługuje ukazanie w podrozdziale drugim służby wojskowej tytułowego bohatera w Legionach Polskich. Trzeba przyznać, że zagadnienie to zostało zrealizowane mistrzowsko, Autor bowiem rekonstruuje ten epizod z życia bohatera w sposób niemal detektywistyczny.

Rozdział drugi przedstawia kształtowanie się środowiska pracy Adolfa Szyszko-Bohusza na krakowskiej ASP. Omówiono tutaj dwa zasadnicze zagadnienia: starania o wprowadzenie architektury do programu nauczania w akademii, co nastąpiło jeszcze przed wybuchem I wojny światowej oraz omawia miejsce tego przedmiotu w „*ratio studiorum*” akademii oraz próbę zatrudnienia A. Szyszko-Bohusza w tejże instytucji.

Rozdział trzeci Autor poświęcił na ukazanie włączenia krakowskiej uczelni w system szkolnictwa wyższego odrodzonej Polski. Pomyślnie uwieńczenie starań o uzyskanie statusu szkoły wyższej dla tejże placówki, było niewątpliwie wielkim sukcesem tytułowego bohatera recenzowanej rozprawy. Na uwagę zasługuje także kwestia statutu akademii, nie zatwierdzonego co prawda przez władze II Rzeczypospolitej, ale obowiązującego w funkcjonowaniu placówki.

W rozdziale czwartym Autor kreśli w barwny sposób sylwetki współpracowników bohatera: profesorów oraz omawia społeczność studencką, sporo uwagi poświęcając wybitnym absolwentom akademii i omawiając ich dokonania naukowe i artystyczne.

W rozdziale piątym Autor przedstawił dzieje Wydziału Architektury na ASP. Dodano do niego paragraf prezentujący myśl teoretyczną i pedagogiczną A. Szyszko-Bohusza. Rozdział szósty z kolei ukazuje szereg przedsięwzięć tytułowego bohatera jako rektora, prorektora i profesora. Z kolei siódmy – jego zaangażowanie w życie krakowskiego środowiska artystycznego Krakowa, kształtowanego w znacznym stopniu przez profesorów i absolwentów ASP.

Biorąc pod uwagę plan pracy, podczas przygotowania dysertacji do druku, poddałbym pod rozagę Doktoranta likwidację rozdziału piątego (*Wokół Wydziału Architektury*) oraz przeniesienie do rozdziału drugiego paragrafu 5.1 (*Powstanie i upadek Wydziału Architektury*), zaś sam rozdział drugi proponowałbym nazwać *Architektura w Akademii*. Dotychczasowy paragraf 5.2 (*Myśl teoretyczna i pedagogiczna Adolfa Szyszko-Bohusza*) należałoby wówczas przenieść do rozdziału pierwszego o charakterze wstępnym.

Całości pracy dopełnia aneks i kalendarium. W aneksie zamieszczono niepublikowane dotychczas teksty źródłowe oraz obszerne fragmenty książek i artykułów prasowych. Jest to dobrze przemyślany zabieg, aby zapoznać z ich treścią czytelnika, tym bardziej, że ze względów kompozycyjnym nie było celowe umieszczanie ich w tekście dysertacji lub w przypisach. Na uznanie zasługuje więc zamieszczenie odsyłaczy w tekście do tych materiałów. Bardzo pomocne przy lekturze jest korzystanie z kalendarium, pozwala ono ukazać działalność A. Szyszko-Bohusza na rzecz ASP na tle jego pracowitego życia, a zwłaszcza jego aktywności naukowej w innych ośrodkach akademickich.

Praca spełnia zakładany przez Autora cel, bowiem przedstawia dokonania prof. dra Adolfa Szyszko-Bohusza nie tylko jako jednego z najwybitniejszych architektów i konserwatorów polskich, ale także znakomitego współorganizatora życia akademickiego w dwudziestoleciu międzywojennym. To właśnie dzięki jego staraniom krakowska Akademia Sztuk Pięknych uzyskała pełnię praw akademickich i otworzyła się na nowe kierunki kształcenia, zaś architektura uzyskała status wydziału akademickiego.

Recenzowana rozprawa została poddana adiustacji i korekcie. Jednak przygotowując niniejsze opracowanie do druku, należałoby w niektórych fragmentach zobiektywizować styl, unikając np. pytań retorycznych (np. na s. 30: *Skąd więc ten polski patriotyzm?*) oraz tendencji do tworzenia – wzorem starożytnych Rzymian – sentencji (*jak widać, urzędnicza rutyna niezależnie od epoki ma swoje tajemnice*, s. 54) a także zwrotów do czytelnika (*my jednak trzymajmy się rozważanego tu tematu*, s. 172). Tę „prawidłowość” odniósłbym także do niektórych wątków poetyckich (np. paralela dróg życiowych wiodących na Wawel między królem szwedzkim Karolem XII, wyruszającym z Narwy na podbój m.in. Rzeczypospolitej w czasie wojny północnej oraz urodzonym w tym mieście A. Szyszko-Bohuszem, s. 194).

Na nowe spojrzenie zasługuje w moim odczuciu kwestia religijności tytułowego bohatera. Doktorant kreśli jej uwarunkowania i przejawy w oparciu o materiał źródłowy, co jest niewątpliwą zaletą pracy. Być może – poddaję to pod rozwagę Autora – na postawę A. Szyszko-Bohusza, traktującego swe wyznanie – katolicyzm obrządku łacińskiego – jako sferę *stricte* prywatną, miały wpływ jego doświadczenia życiowe, bowiem w Imperium Rosyjskim wszelkie drogi awansu społecznego były związane z wyznawaniem prawosławia, a katolicy stanowili poddanych niższej kategorii. Stąd płynęło przybieranie przez wielu Polaków na Wschodzie, zwłaszcza wychowanych wśród ludności prawosławnej, właśnie takiej postawy.

Podsumowując, należy przede wszystkim podkreślić ważność i nowość tematu. Wypełnia on twórczo ważną lukę w badaniach nad akademickim szkolnictwem artystycznym oraz dziejami architektury w II Rzeczypospolitej. Recenzowana rozprawa charakteryzuje się logicznymi interpretacjami oraz płynną narracją, a także pedantycznie opracowanymi, licznymi przypisami. Jest ważna dla dziejów polskiego szkolnictwa artystycznego, krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych oraz społeczności dawnej stolicy Polski u schyłku dziejów Wielkiego Księstwa Krakowskiego, jak i w dwudziestoleciu międzywojennym. Została ona przygotowana przez dobrze zapowiadającego się historyka, doskonale znającego nie tylko literaturę przedmiotu, ale również erudyte potrafiącego błyskotliwie poruszać się po skomplikowanych uwarunkowaniach dziejów Polaków na Wschodzie. Ta erudycja jest również widoczna podczas ukazywania gospodarczego i społeczno-politycznego kontekstu poszczególnych etapów życia prof. A. Szyszko-Bohusza. Mimo swej sympatii do Profesora i Rektora ASP, Autor niewątpliwie starał się zdobyć na postawę obiektywizmu i dystansu emocjonalnego, chociaż z lektury pracy wynika, że fascynuje go tytułowa postać.

Rozprawa niewątpliwie zasługuje ona na opublikowanie. Nie bez znaczenia jest również fakt, że Doktorant posiada już w swoim dorobku inne publikacje naukowe. Przedstawiona do recenzji praca spełnia warunki stawiane rozprawom doktorskim, określone w art. 13. Ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki z 14 marca 2003 r. (Dz.U. Nr 65, poz. 595 z późn. zm.). Wnoszę więc o jej przyjęcie i dopuszczenie mgra Michała Pilikowskiego do dalszych etapów postępowania w sprawie nadania stopnia doktora.

dr. Stanisław Zych

Lublin, dnia 9 IX 2019 r.